

Aspecte privind participarea populației Văii Birgăului la susținerea războiului pentru independența de stat a României din 1877—1878

Viorica Bălan și Traian Bălan

Pregătirile pentru războiul de eliberare de sub suzeranitatea otomană, proclamarea independenței de stat a României la 9 Mai 1877, trecerea Dunării și participarea directă a armatei române la război, victoriile obținute de aceasta constituie pentru românii de pretutindeni ca și pentru cei transilvăneni prilejul de a-și manifesta încă odată *unitatea conștiinței naționale*, dorința unică de libertate, independență și unire.

În ampla manifestare de susținere a războiului pentru independență, acțiune în care românii transilvăneni, supuși pe atunci coroanei austro-ungare, vedeau începutul procesului de emancipare politică a tuturor românilor, un pas hotărîtor spre desăvîrșirea Unirii de la 1859, populația din ținutul Bistriței și Năsăudului s-a integrat fără șovăire, simțind că acest război trebuie să fie un război al neamului întreg, la care fiecare fiu al său trebuie „să ia parte, oriunde s-ar afla, așa cum îl ajutau puterile“.¹

Oamenii politici și gazetarii, prin articole în presa vremii,² femeile prin ofrande pentru răniți³ elevii, prin manifestațiile organizate, tineri și bătrîni, femei și bărbați prin bani și materiale și nu în ultimul rînd voluntarii plecați pe front au făcut ca alăturarea românilor transilvăneni la actul cîștigării

1 Valeriu Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței*, Sibiu, 1941, p. 5.

2 Vezi *Gazeta Transilvaniei, 1877—1878*, Brașov ; *Telegraful român, 1877*, Sibiu ; *Familia*, *Budapesta* ; *Gura satului*, Arad ; *Cîrțile săteanului român*, Gherla, etc.

3 Ioan Grecu, *Femeile din Transilvania și războiul de independență din 1877—1878*, în *Tribuna*, Cluj-Napoca, din 10 martie 1977, p. 8.

independenței de stat să constituie în fața lumii o dovadă de netăgăduit a aspirației scumpe și firești de libertate națională și unire într-un singur stat.

Imediat după proclamarea independenței absolute a României, ziarele românești din Transilvania și Bucovina prin știri sau articole de fond anunță evenimentul. „Gazeta Transilvaniei“, ce apărea la Brașov și era citită în toate provinciile românești, scria: „Independența absolută a României este oficial consacrată și proclamată atât în camera Deputaților, cât și în Senat la 9/21 mai (florar). Totodată starea de război a României cu Imperiul otoman e oficial proclamată! Toți românii strigă: Să trăiască România absolut independentă!“⁴

Prin publicarea sistematică a hotărârilor guvernului român, a dezbaterilor din parlamentul României, a unor scrisori și știri de pe front, a unor apeluri și chemări, presa din provinciile românești asupra a contribuit la informarea locuitorilor acestor provincii asupra mersului evenimentelor politice și militare, popularizând totodată toate acțiunile de solidaritate frățească cu cei aflați în luptă.⁵

Nu după mult timp de la publicarea în „Gazeta Transilvaniei“ a apelului „La arme“ și a constituirii în Sibiu, Brașov, Făgăraș, Cluj, Orăștie, a primelor comitete de ajutoare a soldaților răniți în război, la 3 iunie 1877 femeile române din Năsăud, sub președenția Elisabetei Pop, se hotărăsc să strângă ajutoare „pentru cei vulnerați în lupte“, ajutoare care să fie trimise Crucii Roșii din România.⁶ Cu acea ocazie acestea se constituie în „Comitetul damelor române din Năsăud“. Comitetul avea 11 subfiliale în mai multe localități, repartizate în așa fel încât să acopere tot ținutul: la Rodna (prin Rafila Porcius), Sîngeorz-Băi (Ioana Tanco), Ilva Mare (Susana Bota), Feldru (E. Pop), Mocod (Hontilă), Zagra (Drăgan), Telciu (M. Mureșianu), Salva (Catone), Prundu-Bîrgăului, Bistrița (Iulia Silași născută Alexi) și Monor (Maria Titieni).⁷

Subcomitetul de la Prundu-Bîrgăului avea în fruntea lui pe Iulia Pop din Tiha-Bîrgăului, Amalia Rusu și Charlotte Purceilă — soția lui Ioan Purceilă, fost căpitan în Regimentul II de graniță năsăudean — ambele din Prundu-Bîrgăului.

Deși la 11 iunie 1877 Comitetul a fost desființat de autoritățile austro-ungare, acțiunea continuă totuși prin realizarea de colecte particulare cu toate piedicile puse de autorități și cu riscurile ce puteau decurge din această acțiune. Dovedind un profund patriotism și hotărârea de a contribui la victoriile

4 *Gazeta Transilvaniei* din 12/24 mai 1877.

5 *Mesele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României 1877-1878*, București, 1979, p. 251-254.

6 *Arhivele statului Năsăud, Fond Colecții diferite* - A, P. Alessi, pac. 1. dosar 6/9, f. 3.

7 *Ibidem.*, f. 4.

românilor zeci de țărani, meseriași și intelectuali din ținutul Bistriței și Năsăudului au răspuns apelurilor fruntașilor mișcării naționale. Astfel, Elisabeta Pop reușește să trimită la Iași, cu căruța, 14 ducați de aur și o ladă cu 38,5 kg materiale pentru răniți.⁸

Tot la Năsăud se adună 63,50 fl. prin acțiunea profesorului A.P. Alessi (cel care împreună cu Massimu Popu redacta cea dintâi „mare și serioasă“ lucrare, cum o numea Sextil Pușcariu, despre războiul de independență, *Resbelulu orientale illustratu*, apărută la Graz în 1878 și publicată mai întâi în fascicule),⁹ apoi, nu mult timp după aceea, încă 10 fl.¹⁰ iar de la Bistrița, prin Lia Silași, suma de 43 fl.¹¹

Din Feldru, Fironica Mureșan adună 17,20 fl.,¹² iar din Rebrîșoara, Nicolae Moldovan 28,38 fl.¹³. Locuitorii din Parva pe lângă cei 12,23 fl. donează și obiecte, iar cei din Salva 10 cămăși, 10 pantaloni din cinepă și pînză de bumbac.¹⁴ Colec-te asemănătoare se fac la Telciu, Rodna, Galații Bistriței, etc.

În urma apelului făcut de Iudita Măcelariu în „Telegraful român“ din 15/27 septembrie 1877, pedagogul năsăudean Vasile Petri i-a oferit acesteia 100 exemplare din lucrarea sa *Instrucțiune pentru învățători la tratarea cărților școlastice*, care să fie vîndută cu 44 crețari bucata, iar banii să fie trimiși Crucii Roșii Române.¹⁵

Pe Valea Birgăului, la acțiunea de ajutorare cu sume bănești și ofrande materiale a ostașilor români răniți, pe lângă cea cunoscută a Iuliei Pop, Amalia Rusu și C. Purceilă, trebuie să notăm și acțiunea doctorului Liviu Mureșan din Prundu-Birgăului ce adună subscripții de la 20 de locuitori ai satelor: Prundu-Birgăului, Susenii-Birgăului, Tiha-Birgăului și Bistrița-Birgăului în valoare de 33 fl.v.a., sumă ce este trimisă la București prințului Dîmitrie Gr. Ghica, președintele Societății „Crucii Roșii“, prin intermediul negustorului patriot Diamandi Manole din Brașov.¹⁶

Cele 20 de persoane sînt: dr. Liviu și Cornelia Mureșianu — 5 fl., Emanoliu Sidoru, — 1 fl., Carl H. Haltrich — 5 fl., (proprietar și apoi coproprietar al fabricii de hîrtie din locali-

8 Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, Editura Acad. R.P.R. București, 1952-55, vol. IV., 1877, p. 370, 372, 910-911.

9 Vezi Simion Lupșan — I. Rusu-Sărățeanu, Sprijinirea războiului de independență de populația din ținuturile Bistriței și Năsăudului, în *File de istorie*, Bistrița, IV, 1976, p. 372-389.

10 *Gazeta Transilvaniei*, nr. 16 din 1878.

11 *Ibidem.*, nr. 6 din 1878.

12 *Ibidem.*, nr. 21 din 1878.

13 *Ibidem.*, nr. 10 din 15/17 februarie 1878.

14 *Ibidem.*, nr. 16 din 1878.

15 *Telegraful român*, nr. 77 din 29 septembrie/11 octombrie 1877, p. 309-310.

16 Pentru comparație, în 1877:

— un preot — venit lunar 33 fl.;

— un învățător confesional — venit lunar 12-13 fl.;

— un hl. de ariu se vindea cu 5-8 fl.; vezi *Telegraful român*, nr. 45 din 1877, p. 182 și nr. 55 din 1877, p. 222.

tate), Teodoru Vrășmașiu — 2 fl. 30 cr., toți din Prundu-Bîrgăului; Severu Orbanu — 1 fl., agricultor din Susenii Bîrgăului, Teodoru Suti (Suciu) — 1 fl., Clement Moldovanu — 20 cr., Daibucatu Teodora — 1 fl., Daibucatu Simion și Gregorie — 3 fl., Amalia Rusu — 3 fl., Policaru Teodora — 1 fl., din Tiha-Bîrgăului, Ioan Timariu — 1 fl., Grigoriu Bălan — 50 cr., Cornelia Ciatu — 3fl., Elisabeta Tamașiu — 50 cr.¹⁷

Chiar și la o succintă analiză observăm că structura socială cît și naționalitatea contribuabililor de mai sus este diferită: intelectuali, medici, învățători, preoți (cu soțiile și fiicele lor), țărani (Sever Orban), muncitori și funcționari; români, germani, evrei.

Pe lângă contribuția în bani și materiale, locuitorii ținutului Bistrița-Năsăud și-au adus contribuția la obținerea victoriei în războiul independenței și prin participare directă la război a unor voluntari patrioți. Amintim pe frații Iosif și Nicolae Bodescu, maiorul Nichita Ignat — toți din Salva, pe Petre Citul din Năsăud.¹⁸

Autoritățile austro-ungare în dorința lor de a păstra pe mai departe Transilvania în cadrul Imperiului au luat măsuri severe de preîntîmpinare și interzicere a unor astfel de acțiuni „antipatriotice“ ținînd seama și de cererile autorităților ungare locale care, în rapoartele lor către guvernul de la Budapesta, își manifestau spaima față de amploarea acțiunilor românilor. Astfel, pe lângă interzicerea Comitetelor de ajutorare, se iau măsuri suplimentare de pază a granițelor spre România și de arestare a celor ce voiau să plece voluntar pe front. La 30 iunie 1877 se cere de la Budapesta prefecturilor județelor Brașov, Sibiu, Tîrnava Mare, Mureș-Turda, Făgăraș, Trei Scaune, Ciuc și Bistrița (subl. ns.) să comunice dacă persoanele obligate la serviciul militar fug peste graniță și să facă propuneri „în ce chip ar putea fi împiedicată această dezertare masivă“.¹⁹

Desigur, aceste persoane ce dezertau masiv din armata austro-ungară nu puteau fi decît tineri români. Numărul lor nu s-a știut cu exactitate, fiindcă trecerea frontierei s-a făcut clandestin, deseori aceștia schimbîndu-și numele pentru a nu atrage represaliile autorităților asupra familiilor.²⁰ În cazul prinderii lor se putea ordona arestarea și pedepsirea celor prinși, tragerea la răspundere a părinților, etc.²¹

17 *Gazeta Transilvaniei*, nr. 6 din 22 ianuarie/3 februarie 1878.

18 S. Lupșan, I. Rusu-Sărățeanu, op. cit., p. 375; Lazar Ureche, *Solidaritatea maselor populare din județul Bistrița Năsăud cu războiul pentru independența națională a României*, în „Ecoul“, nr. 1217 din 12 aprilie 1977; idem, în *Muzeul Național*, IV, București, 1978, p. 406-412.

19 Liviu Maior, *Contribuții documentare la ecoul războiului de independență în Transilvania*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, s. Historia fasc. I, 1973, anexa 6 și 7, p. 83-84.

20 Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, 1980, p. 203.

21 Liviu Maior, op. cit., anexa 8, p. 84.

În acest cadru s-a desfășurat și intenția lui Ilarion Bozga, născut în Tiha-Bîrgăului, ce urma să-și înceapă activitatea în acel an ca învățător la Mureșenii-Bîrgăului, viitor memorandist și luptător pentru drepturile naționale ale românilor din această parte a Transilvaniei, care se pregătea în taină să treacă munții, în Țară. La Măgura (pe graniță) este însă prins de grănicerii austro-ungari și înrolat în Regimentul 63 infanterie Bistrița, unde satisface serviciul militar prelungit, drept pedeapsă.²²

Pe fundalul acestor acțiuni, victoriile române de la Grivița, Rahova, Plevna, Smîrdan au fost primite și sărbătorite la rîndul lor cu mare entuziasm pretutindeni. La Năsăud, centrul cultural de atunci al ținutului, ne relatează Iuliu Moisil, contemporan cu evenimentele, la sosirea știrilor despre succesele armatei române populația „cu mic cu mare, profesori, funcționari, țărani, școlari, plecau manifestînd pe străzile orașului în frunte cu muzica, în cîntece naționale și în chiote de bucurie”.²³

Același Iuliu Moisil, directorul de mai tîrziu al Muzeului pedagogic din București, în „Notă și amintiri”, trimise redacției „Arhiva Someșeană” din Năsăud în 1927, cu ocazia morții bîrgăuanilor *Eliseu Dan și Ion Dologa*, toți foști elevi ai liceului grăniceresc din Năsăud, scria : „În anul 1877, cu ocazia sărbătoririi căderii Plevnei, noi elevii de la Liceul din Năsăud, ca și profesorii și intelectualii de atunci, am sărbătorit acest important și îmbucurător eveniment din istoria românească. Ne-am întrunit un mare număr de elevi *la gazda lui Dan și a lui Dologa* (subl. ns.), în „Olimpul” Năsăudului, pe un deal unde locuiau prietenii noștri la Ion Iovu Moldovan și aici prin cuvîntări, prin toaste și prin cîntările orchestrei noastre am sărbătorit cu entuziasm memorabilul act național”.²⁴

Despre aceiași Dan și Dologa, Iuliu Moisil mai notează : „Multe petreceri, baluri, concerte a aranjat tinerimea liceeană din ținutul Bîrgăului... Dan și Dologa participau efectiv la toate mișcările culturale și au fost în capul lor timp de aproape o jumătate de veac”,²⁵ afirmație pe deplin justificată, gîndindu-ne la faptul că în 1892—1894, cu ocazia acțiunii și a procesului Memorandum-ului, Eliseu Dan din Susenii Bîrgăului, alături de consătenii săi Iacob Ghițea și Vasile Tîrnoveanu, de Ilarion Bozga din Prundu-Bîrgăului și de Simion Monda, A. Candale și Simion Spumă din Bistrița-Bîrgăului se aflau în fruntea acțiunii în această parte a ținutului Bistriței, unii

22 V. Jimboreanu, *Intenție izvorită din simțire*, în „Ritmuri” supliment politic și social-cultural al publicației „Ecoul”, mai 1977, p. 5.

23 apud Grigore Găzdac, *Năsăudenii și Războiul pentru independență din 1877—1878*, în „Ritmuri”, mai 1977, p. 9.

24 Iuliu Moisil, *Două adrese și amintiri*, în *Arhiva Someșeană*, Năsăud, nr. 8, 1928, p. 60.

25 *Ibidem*.

dintre ei fiind cooptați în delegația ce a plecat la Viena să iămîneze împăratului memoriul românilor.²⁶

Alte manifestații de amploare, cu ocazia căderii Plevnei, au organizat și profesorii năsăudeni cît și membrii societății secrete năsăudene „Virtus Romana Rediviva“, la care au participat și țărani și meseriași, bărbați și femei, din localitate și împrejurimi.²⁷

Toate aceste acțiuni organizate la Năsăud, precum și altele ca acordarea numelui de Grivița și Rahova, unor clădiri importante din oraș, au fost organizate de un comitet special constituit și care în apelul său chema populația să se întru-nească pentru a sărbători „victoria armatelor române“.²⁸

Așadar, solidaritatea populației românești din părțile Bistriței și Năsăudului, ca și cea din satele birgăuane, la care s-a adăugat și a altor naționalități (germani, evrei), a cuprins cele mai largi clase și categorii sociale: intelectuali, țărani, elevi, meseriași, lucrători și funcționari. Prin acțiunile lor concretizate în manifestații de bucurie și azeziune frățească, articole în presa vremii, bani și materiale pentru armata română și raniți și prin participarea unor voluntari pe cîmpurile de luptă, românii de pretutindeni au arătat lumii că „soarta întregului neam este una și nedespărțită“.²⁹

Toate acestea au fost elemente care au cimentat unitatea poporului român, pregătind pasul următor, logic și firesc, desăvîrșirea unității naționale a României. Pe bună dreptate redactorul „Telegrafului român“ scria la 22 decembrie 1877 : „Nimeni nu mai cutează a deosebi pe români de români, fie oriunde, în Moldova, Muntenia, în Ardeal, în Banat, în Bucovina, în Basarabia, românul, cînd e vorba de faptă românească, e român ca toți românii. Asta ne leagă, ne împreună și ne încheagă, asta silește lumea să recunoască în noi un popor compus din oameni de același fel“.³⁰

Iată de ce pe aceste meleaguri, ca dealtfel în întreagă Transilvanie, Banat și Bucovina, nu se poate vorbi de un simplu ecou al războiului de independență, ci „de însăși participarea populației acestor provincii, aflate sub dominație străină, la cucerirea independenței de stat a României“.³¹

26 Vasile Netea, *Istoria Memorandumului românilor din Transilvania și Banat, 1946, Anexa nr. 3*; și *Tribuna*, nr. 118, din 27/8 - VI, 1892.

27 S. Lupșan, I. Rusu-Sărățeanu, *op. cit.*, p. 374; vezi și scrisoarea lui V. Șotropa către S. Pușcariu, în *Sextil Pușcariu, op. cit.*, p. 210, nota 2.

28 Arhivele statului Năsăud, Fond Titus Pop, pachet II, ds. 11, f. 17.

29 Valeriu Bologa, *op. cit.*, p. 20.

30 *Telegraful român*, nr. 103 din 22 decembrie 1877.

31 Nicolae Ceaușescu, *Cucerirea Independenței de Stat a României - măreață victorie dobîndită prin lupta eroică a poporului în războiul din 1877*, în *Scinteia*, nr. 10799 din 10 mai 1977.